

Matej Bogataj

Miran Košuta: *E-mejli: eseji o mejni literaturi*.

Maribor: Založba Litera (zbirka Nova znamenja), 2008.

Košuto, če začnem kar v njegovem pogosto zelo osebнем slogu, sem verjetno nazadnje videl v gledališču. Natančneje, na odru, za klavirjem, za katerim je bil eden izmed dveh podpornih akterjev v satiričnem kabaretu Borisa Kobala; tam je bilo vse v službi še večje že tako neugnane in neprizanesljive satiričnosti, ki jo je ob domačem terenu, primorsko temperamentnem in našpičenem do vsakršnih državnih tvorb (so jih “dali skozi” že kar nekaj, zato skepsa), še dodatno podžigala skorajšnja priključitev zamejstva matici ali pa vsaj odpravljanje mej zaradi zedinjenja v novo, razširjeno evropsko državno združbo – če uporabimo to rahlo zastarelo in zasilno dikcijo, ki jo tudi Košuta jemlje zasilno in z njo tu in tam polemizira; zamejstvo se je namreč s svojo matično državo Italijo združevalo v neko novo državno tvorbo, v zvezo evropskih držav. Pianist Košuta – ena izmed njegovih diplom je tudi iz klarineta na beneškem konzervatoriju –, glasbeni kozer in občasen izstreljevalec replik, v primerjavi s frontmanom Kobalom, ki je sploh eden osrednjih gledaliških “vicarjev” in natančen igralec, ki natančno useka naravnost na gledalčevo smejalno žlezo in se mu nihče ne izmuzne, če si to vsaj malo zasluži, je deloval malo zadržano in skoraj sramežljivo, odmaknjeno; bil je pozoren spremljevalec in glasbenik, čeprav je bil, če se prav spomnim, tudi soavtor štosov.

Zdaj pa tole. Saj ga poznamo tudi po znanstvenem in pisateljskem delu, brali smo njegove muzikalične novele, zbrane v Rapsodiji v treh stavkih, konec osemdesetih, konec devetdesetih njegove eseje, zbrane v zbirki Krpanova sol, E-mejli pa so, kot sugerira naslov in še bolj poudarja podnaslov, eseji. Eseji na prehodu proti znanstveni razpravi, po večini že objavljeni v strokovnih revijah, recimo v Slavistični reviji, v zborniku Obdobja, v Jadranskem koledarju; nekaj je tudi ponatisov spremnih besed k pesniškim zbirkam zamejskih in primorskih avtorjev, Marija Čuka, Aceta Mermolje in Cirila Zlobca, nekaj pa se jih ukvarja s tistim, čemur

bi v komparativistiki rekli vpliv (namreč faktični in preverljivi vpliv recimo Petrarke na domačo retoriko – in presenetljive omembe v črkarski pravdi – pa na Prešerna in še kaj, pa recimo dialog ali vpliv med Srečkom Kosovelom in Carlom Curciom – predvsem drugega na prvega, kljub diametralno nasprotnim ideološkim izhodiščem in politični orientaciji); eden izmed prispevkov je namenjen nekoliko prezrti Bartolovi dramatiki, predvsem tistemu, kar je ostalo v rokopisih in skicah, drugi je portret tržaškega rojaka Borisa Pahorja, tretji je namenjen goriškemu humoristu, vsaj meni do zdaj čisto neznanemu Damirju Feiglu, pa Fulviu Tomizzi – ta je nastal kot spremna beseda ob izidu njegovega romana Frančiška, ki ga je Košuta tudi prevedel; četrti je obdelava “knjižnega vzorca italijansko-slovenskega pogovora”, kakor ga je v obdobju protireformacije zapisal kronist in biograf cerkvenih veljakov Gregorio Alasio. Kot vidimo, je ost ali središče Košutovega premišljevanja vse tisto obmejno, včasih tudi marginalizirano in premalo znano, kar se literarnega in kulturnega dogaja v multietnični in multikulturni regiji, na Primorskem in v zamejstvu; že drugo besedilo Ime in duh rože poglobljeno in pregledno govori o sodobnem slovenskem slovstvu v Italiji, izčrpno, z biobibliografijami posameznih avtorjev; pri tem Košuta ne samo skrbi za refleksijo tega brez dvoma premalo znanega literarnega pojava – poskrbi, pač v skladu z uveljavljenim reklom in napotilom “deluj lokalno, misli globalno”, za uvrstitev posameznih avtorjev, za katalogizacijo, tudi s potrebno (ne)prizanesljivostjo do vsega tistega brambovskega in domačijskega, kar se ogroženi etniji in njeni književnosti zaradi izpostavljenosti asimilaciji in delovanja v težavnem finančnem položaju, pa ob težji dostopnosti obeh knjižnih trgov, italijanskega in matičnega slovenskega, pritakne v obrambnih, vase zaprtih razmerah. Se nam zdi, pa ne moremo najti pametnih razlogov – tudi Košuta ne – za to, da je pokritje ali pa vsaj informacija o tej literaturi zelo skopa in priškrnjena, čeprav so ideološki razlogi odpadli, do vsega sumničavi komunistični ekskluzivizem se je združil sam vase, tržišče, distribucija, prodaja, širjenje tržišča, ti novi aduti razvitega založništva in knjigotrštva, pa bi morali naravnost spodbujati večjo ponudbo takšnih knjig povsod, kjer jih lahko berejo; ne moremo razumeti (čeprav je potem v enem izmed besedil Košuta preresetal bipolarno motnjo in razdeljenost, ki tržaški prostor razdvaja že od konca vojne), zakaj je ta del literarnega ustvarjanja manj znan kot recimo sredi osemdesetih, ko nas je vsaj založba Wieser sproti seznanjala z deli koroških zamejcev, knjige Založništva tržaškega tiska pa so bile dostopnejše in pogostejše recenzirane; ali je vse to posledica razmeroma velike monopolizacije knjigotrštva in razbitja drugih knjigarniških in prodajnih mest, ki so posledica podivjane

privatizacije pretežnega dela slovenskih založb? Kakor koli, Košutov pregled zamejske ustvarjalnosti – pri tem se moramo zavedati, da je izraz res anahron, vsaj načelno ni več ne mej ne pregrad – je poučen in sugestiven, s tem pa ena redkih informacij in odlično napotilo na branje predmejnih avtorjev; enako kot je za matičnega bralca verjetno marsikaj novega v besedilu o zadnjih šestdesetih letih zamejske ustvarjalnosti in delovanju kulturnih inštitucij – sam žal razmere in razprtije dobro poznam, nekaj iz neformalnih pogovorov z zamejskimi literati, še bolj pa iz zagat, v katerih se vedno znova znajde vsako malo bolj ambiciozno umetniško vodstvo slovenskega tržaškega gledališča vsakič, ko poskuša na repertoar uvrstiti kaj sodobnejšega in umetniško provokativnejšega – pa se obe strani takoj konsolidirata proti novemu, proti estetskim izzivom, in vlečeta repertoar vsaka na svojo stran.

Nekaj tega lahko preberemo tudi v Košutovem pregledu stanja; pri tem je zelo uglajen in prijazen, poziva k spravi, sploh se zdi, da mu je ljubezen osnovno določilo človeka; deluje nenavijaško in pomirjevalno, pa tudi sicer v svojih esejih – in razpravah, a o tem malo pozneje – poskuša najti pozitivne učinke multikulturalnosti. Že sama izbira tem – recimo Alasio, ki je zaljubljen v slovenščino in kljub protireformacijskemu delovanju uvidi potrebo po slovenskem katoliškem bogoslužju ter naredi celo glosar, čeprav pri tem očitno nekoliko zamolči, da se napaja iz že prej opravljenega dela heretikov, Trubarja, recimo – ali pa odnos med Srečkom Kosovelom in italijanskim fašistom Curciom, ki je s kraškim pesniškim profetom prijateljeval po nerealizirani projekciji v njegovo sestro Karmelo – ta je morala biti fatalka! Ali ni izšla tudi knjižica z njeno korespondenco z Josipom Vidmarjem? Tudi po Srečkovi smrti so se še obiskovali. – Ali pa do vsakršnega ideološkega in nacionalističnega početja sumničava drža Fulvia Tomizze, ki je kljub svoji optantski preteklosti deloval v duhu strpnosti, sožitja, pa tudi na konkretni promociji slovenske književnosti v Italiji – vse to so zanj primeri, ki kažejo možnosti kohabitacije različnih kultur in literatur, prijateljevanja, ki presega nacionalno, ki je enako skeptično do vsakršnega šovinizma – večinskega, pa tudi manjšinskega. Tudi temu Košuta namenja nekaj opazk; seveda, bunkerirana skupnost, ki je izpostavljena in na udaru, se pogosto tudi sama stisne in strne vrste in je lahko militantna in neprizanesljiva do vsega, kar prihaja od drugod, od večine, od drugega pola manjšine. Košuti, ki objavlja v tudi v italijanščini, so ti primeri skoraj svetilnik, vzor, kako delovati, pri tem pa ne prizanaša ne lokalnim, nekdam razredno superiornim italijanskim šovinistom ne vsakršnim nespravljalcem na drugi, manjšinski strani; zdi se, da pomeni tisti most med starim in novim razumevanjem kulture, njene potrebnosti

za nacionalno konsolidacijo in konstitucijo, hkrati pa zagovarja nekakšno spravljivo pomirjenost s stanjem stvari, pragmatizem, če ga razumemo afirmativno, in ponuja zdravo perspektivo za naprej. Čeprav je v uvodnem eseju o Lepi Vidi precej polemičen do nastajanja kakršnih koli podskupin in grupiranja – nekaj takega je zanj tudi vileniški projekt Srednje Evrope, predvsem v času, ko je postal epigonski, ko so vsi po vrsti ponavljali iste zguljene fraze, čeprav za nekatere, recimo tiste o slovenski odtegnitvi krvavemu balkanskemu loncu, ni bilo več nobene potrebe, saj smo se od brbotajočega lonca medtem že odmaknili.

Košutovo pisanje je samo napol esejistično ali pa vsaj ne vedno; to je razumljivo, saj je del besedil nastal za znanstvene publikacije v matici, zato so te razprave opremljene z bogatim navajanjem virov, pa ne samo na koncu besedila, ko imamo včasih cele strani naslovov citirane literature ali pa natančne preglede opusov posameznih ustvarjalcev. Njegova manjša esejističnost se kaže tudi pri sami uporabi jezika, ki je sicer včasih, predvsem v atmosferilijskih uvodih, res poetičen, sugestiven; za to pisanje se zdi, da pogosto izhaja iz fascinacije z osebnim poznanstvom ali pa vsaj s pretežno in bolj znano avtorjevo dejavnostjo, recimo pri Mariju Čuku z njegovim televizijskim voditeljstvom, novinarstvom in urednikovanjem, ali pa pri Tomizzi s pogovorom, ki je priskrbel ime romana, tik preden je bil dokončan; to vpletanje subjektivnega, večje pri ponatisnjenih spremnih besedah, je seveda izrazito osebno in tako esejistično, siceršnja jezikovna raba pa manj. Res je, da je v tem spisju veliko neologizmov, vendar pa je v njem na delu tudi specifičen, akademski način povzemanja; Košuta gradi svoja besedila v izrazitem dialogu s predhodniki; če uporabimo kar v zbirki E-mejli uporabljeno primerjavo, verjame, da smo palčki na ramenih velikanolov, tako značilno za odnos do tradicije. Naj spomnimo: nastala je takrat, ko se je bojevala bitčica med starimi in modernimi in so drugi utemeljevali svoje inovatorstvo nasproti Starim, se pravi antiki, kot pogled naprej in dlje, ravno zato, ker so stali na velikanskem kolosu tradicije, tako da so samo nadaljevali tisto, do česar stari kanon ni segel. Podobno nosi štafeto tudi Košuta; v njegovem pisanju je razmeroma veliko klasike, ki se včasih kaže kot citiranje v latinščini, in v tem je morda podoben svojemu klasičnofilološkemu rojaku Alojzu Rebuli, hkrati pa je Košutova uporaba citata vedno afirmativna, v njej ni prostora za parodijo ali kakšna drugačna nižanja; to je spoštljiva drža do sogovorcev in predhodnikov, ki jih tudi vedno navaja. Zelo pogosto se sklicuje na pesnike ali pa ruske formaliste, na Bahtina, pa tudi na nekatere sodobne mislece, in pri vnovični uporabi njihovih sintagem, pri tem, ko jih uporablja kot zidake, se jim vedno tudi poimensko pokloni. V tem je ne samo akademski, temveč tudi razkazuje

svojo erudicijo. Pri njegovih matičnih sodobnikih mu je v tem morda najbolj soroden esejistični in publicistični opus Aleša Debeljaka.

V E-mejlh pa je tudi nekaj sodobnejših prijemov, recimo polemičnost s stanjem stvari, ki se kaže tudi v neologizmih tipa *cooltura*; zdi se, da v slogu korektnosti napada tisti neoliberalizem in kulturno pišmevuharstvo, o katerem beremo pri nekaterih domačih kolumnistih in polemikih, da so postali problemi zamejstva ob svojih specifičnih v nekaterih segmentih tako podobni našim, domačim, torej globalni. E-mejli so brez dvoma dragocena, visoko artikulirana in izčrpna informacija o osenčenem delu nacionalne književnosti, hkrati pa zanimiv, tu in tam že kar na borgesovsko fascinacijo z zgodovino naslonjen niz primer in eksempljev – tisti o Curciu in Alasiu in odkopavanje Feigla so že taki. Zdaj potrebujemo samo še nekoga, ki bo v sodih – no, v avtomobilskem prtljažniku, ne pretiravajmo s trubarjevščino – prepeljal čez mejo, ki je ni, nekatere knjige, o katerih Košuta piše, mi pa jih po večini ne poznamo.